

Kültürel Çeşitlilik ve Zorunlu Din Eğitimi Üzerine Düşünceler ^a

FATİH ÖZKAN ^b

Öz: Öğrenci ve öğretmen, eğitimin olduğu kadar din eğitiminin de iki temel unsuru olduğu için çoğulcu bir toplumda din eğitimi verilirken başlıca iki husus önem kazanmaktadır. Birincisi, öğrenciye verilen din eğitimi, öğrencide bir kültürel zenginlik oluşturmalıdır. İkincisi, din eğitimi verecek öğretmenlerin hususi bilgilerle donatılmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bu iki hususa gereken önemin verilmesi, řu iki sorunun doğru cevaplandırılmasıyla mümkün olur. Birincisi, “zorunlu din eğitimi uygulaması, hangi ihtiyaçtan hangi hususlar gözetilerek doğmuştur?” İkincisi, “din eğitimi veren öğretmenler nasıl bir eğitim sürecinden geçiyorlar ve ne tür temel bilgilerle donatılıyorlar?” Din eğitiminin zorunluluğu arkasındaki en sağlam ve meşru temel, kişilik gelişiminde din ve ahlak eğitimidir.

Anahtar Kelimeler: Çok kültürlülük, çeşitlilik, din eğitimi, kültürler arası diyalog.

Thoughts on Cultural Diversity and Compulsory Religious Education

Abstract: Two main points are gained when religious education is given in a pluralistic society because students and teachers are two basic elements of religious education as much as education. First, religious education given to students should create a cultural wealth in the student. Secondly, teachers who will provide religious education need to be equipped with specific information. Given the importance of these two issues, therefore, it is possible to answer these two questions correctly: The first, “how do the teachers of religious education go through the training process and what kinds of basic information are they equipped with?” Second, “what is the necessity of compulsory religious education practice?” The most strong and legitimate ground behind the obligation of religious education is religious and moral education in the development of personality.

Keywords: Multiculturalism, diversity, religious education, intercultural communication.

^a Bu makale, yazarın *II. Uluslararası İğdir Sempozyumu*'nda İlyas Altuner ile birlikte sunduğu özet bildirinin tam metin haline dönüştürülmüş halidir.

^b AHBVÜ, Polatlı İlahiyat Fakóltesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
fozkantr@hotmail.com

1. Problemin Arka Planı

20. Yüzyılın başlarında modernizmin yükselişiyle birlikte dinin toplumsal ve kamusal alandaki etkinliğinin azalması arasında paralellikler kuran öngörüler ortaya atıldı. Aralarında Peter Berger, Thomas Luckmann gibi önemli Batılı sosyologların da bulunduğu bazı teorisyenler, özellikle seküler dünya görüşüyle birlikte dinin, toplumsal ve kamusal hayatın tamamen dışına itileceği, hatta bütünüyle ortadan kalkacağını öngördüler.¹ Gelenen noktada bu öngörü, dünya ölçeğinde bir karşılık bulmadı.

Bugün modern anayasalarda eğitim ve öğretim hakkı, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinden biri olarak görülmektedir. Devletin eğitimle doğrudan ilgisi varsa, din eğitimiyle de ilgilenmesi doğal karşılanmaktadır. Dolayısıyla artık din eğitimi olmalı veya olmamalı tartışması sona ermiş; dinin nasıl öğretilmesi gerektiği tartışılır duruma gelinmiştir. Bunun yanı sıra din eğitiminin ne zaman başlatılması gerektiği, din eğitimi sadece din dersleri üzerinden işlemek yerine tarih, kültür, sanat gibi alanlar üzerinden desteklemek gerektiğine dair de günümüzde verimli tartışmalar sürdürülmektedir.

Günümüz dünyası bağlamında göz önünde tutulması gereken bir diğer husus da küreselleşmenin de etkisiyle insanlar, ister seküler, ister sosyalist, isterse de kapitalist bir yönetim düzeni içinde yaşasınlar, isterse de farklı din ve mezhep formları içinde bulunsunlar birbirlerinin inanç ve dini pratiklerine saygı duymayı öğrenme zaruretinin ortaya çıkmasıdır. Bu da farklı din, mezhep ve dünya görüşleriyle ilgili doğru bilgilenmeyle mümkün olur.

“Örgün eğitim süreçlerinde din eğitimi de verilmelidir” fikrinde mutabık kalındığında din eğitimi nerede, ne zaman ve nasıl verileceğine ilişkin bir üst aşamaya geçiş sağlanabilir. Gelecekteki toplumlarda eğitimin ailede başladığı gibi din eğitiminin verilmesinde aile önemli bir fonksiyon üstlenmekteydi. Ancak günümüz toplumlarında ailenin birçok konuda fonksiyonunu

¹ Bkz. Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1993; Thomas Luckmann, *Görünmeyen Din*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

yitirdiği gözlemlenmektedir. Din eğitimi açısından da başka eğitim kurumlarının rolü artarken ailenin rolü de azalmaktadır. Bunun nedenleri arasında ailelerin ataerkil düzenden çekirdek aile düzeyine evrilmesi, kadının çalışma hayatında daha çok yer edinmesi gibi bazı öne çıkan başlıkları sıralayabiliriz. Bunun sonuçlarının da doğal olarak ayrıca irdelenmesi gerekmektedir.

Modern toplumlarda aile, çocuğa dinî, ahlakî ve kültürel değerleri aktarma fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmişse, o halde özellikle değerler eğitimi konusunda on, onbir, onikili yaşlarda verilecek din eğitiminin bünyesinde bir takım eksiklikler barındırması mukadder olacaktır. Nitekim ülkemizde ilköğretim dördüncü sınıftan itibaren din eğitimi dersleri verilmeye başlanmaktadır. Nasilki bir çocuk için bir enstrüman çalmak gibi bir sanatsal faaliyet ya da jimnastik yapmak gibi sportif bir faaliyet için on yaş geç ise ailede ihmal edilen din eğitiminin örgün eğitimde onlu yaşlarda verilmeye başlanması pekçok eksikliği beraberinde getirecektir. O halde örgün eğitim kurumlarında din eğitiminin çok erken yaşlarda verilmeye başlanması gerektiğini ileri sürebiliriz.

Bu durumda bir öğrencinin erken yaşlarda kendi din ve mezhebini ve aynı zamanda ötekinin din ve mezhebini tanuması gerektiğinin gerekçesi nedir? Bu soruya yanıt teşkil edecek başlıca gerekçe, bugün bireylerin ve toplumların kendi kültürleri, gelenekleri, inançları ve değer yargıları içinde kapalı bir hayat yaşamamaları, dahası yaşayamamalarıdır. Aksine toplumlar hızlı bir şekilde kendi ortamlarından çıkıp birbirlerini etkileyen bir çevreye girmektedirler. Dünyada olup bitenler, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak bireyleri ve toplumları etkilemektedir.

Çağımızda toplumsal barışın tesis edilmesi ve toplumsal çatışmalara çözüm yolları aranmasına yönelik “çoğulculuk”, “çeşitlilik”, “kültürel farklılık”, “eşitlik”, “kimlik” gibi konular yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. İşte bu bildiride, “İslam dininin çoğulcu bir toplumda farklılıklarla birlikte yaşama bakışı nedir?” sorusu çerçevesinde; insanlığın boylar, kabileler ve milletler halinde yaratılmasının temelinde yatan anlayışı ortaya koyan Hucurat suresi 13. ayette geçen “tearuf” kavramı bağlamında konumuza yaklaşibi-

liriz. Sözkonusu ayet, mealen şöyledir: “Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, tavkava en ileri olanınızdır. Allah bilendir, herşeyden haberdardır.”

Bu ayette, insanlığın kabileler ve milletler halinde farklı yaratılmasındaki ilahi hikmetin “tearuf” olduğu beyan edilmektedir. Tearuf kavramının kökü, sözlükte bilmek, tanımak, keşfetmek anlamlarına gelen “a-ra-fe” fiilidir. Dilimizdeki tarif, irfan, örf ve marifet gibi kavramlar aynı kökten türetilmişlerdir. Bu kökten gelen bütün kavramlarda “sosyal kimliğe” bir atf vardır. Bu fiilin Arap dilinde çatısını veren kalıp (tefâul babı) müşareket yani karşılıklı münasebet, üretim ve yarışmayı ifade eder. O halde teâruf; tanışıp bilişmede, bilgi üretmede karşılıklı faaliyet göstermek ve yarışmak olarak ifade edilebilir. Tearuf kavramının karşıt anlamı ise karşılıklı olarak birbirini inkar etmek, yadırgamak, küçümsemek ve tanımamak anlamındaki “tenâkur”dur. Tearuf kavramının içerdiği anlam çerçevesinin eyleme dönüşmesi ötekinin varlığıyla ve ötekiyle birlikte yaşamayla gerçekleşebilir.

2. Öteki ile Birlikte Yaşama

İnsan ve toplum hakkında düşünce üretenlerin de kabul ettiği gibi, insanın doğuştan sosyal bir varlık olması ve bu sosyaliteye muhtaç olarak yaratılması, onun başkalarıyla beraber bir arada yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Bir insanın tek başına yaşaması mümkün olmadığı gibi, toplumsal hayatta bireylerin birbiri ile ilişki kurmadan yaşaması da imkân dışıdır. Psikolojik, sosyolojik, ekonomik, biyolojik ihtiyaçlar, kendisini kuşatan şartlar ve içinde yaşadığı ortam onu sürekli başkasıyla ilişki kurmaya zorlamaktadır.² Bu beşeri gerçeklik Kur’an’da açıkça ifade edilmiştir: “... Birbirine iş gördürmeleri için, kimini ötekine derecelere üstün kıldık...” (Zuhur, 32). Tanışıp bilişmede, bilgi üretmede karşılıklı faaliyet gösterme ve değer üretmede yarışmak olarak ele aldığımız “tearuf” kavramı karşılıklı iletişimi zorunlu kılmaktadır.

² Halil Çiçek, *Fatklı Kültürlerin Birlikte Yaşama Formülü*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1998, s. 8.

Tearuf kavramı bir kimlik ifadesidir. İnsan kimliği ise diğer insanlarla kurduğumuz ilişkilere cevap biçiminde diyalojik olarak ortaya çıkar. Kimliklerin tanınması da toplumda hürriyetçi bir ortamın varlığını gerektirir. İslam bir yandan bütün insanları kendisine inanmaya çağırırken, öbür yandan kendisine inanmayacakların da var olabileceği olgusunu kabul etmektedir. Önemli olan insanlığa yapılmış olan bu çağrının dayatmaya dönüşmemesi ve farklı inanç mensuplarına kendilerini ifade etme hürriyetinin verilmiş olmasıdır. Kur'an'da insanlığa yapılan bu çağrıda takip edilmesi gereken yol, hikmete uygunluk, iyi öğüt ve en güzel biçimde tartışmadır.³

Tearuf'un hayata geçmesi ötekini kabullenip onu kültür ve medeniyetin gelişmesinde zenginleştirici bir unsur olarak görmeyi gerektirir. Kur'an, ırkların, renklerin, toplumların ve dinî anlayışların farklılığını, göklerin ve yerin yaratılışı gibi Allah'ın rahmetinin işaretleri olarak sunmuştur. Bu anlamda toplumsal çeşitlilik ve çoğulculuk doğal bir vakıa olarak anlatılmıştır. Bunun yanı sıra Kur'an, insanlığın farklı sosyal gruplar oluşturmasından başka, onların aynı zamanda farklı dil ve renklere sahip kıldıklarını bildirmiştir. (Rum, 22). Kur'an'ın insana bakışında, beşeri farklılıklar onların birbirini hor görmelerine aracılık etmez. Bu bağlamda Kur'an ırk, sosyal sınıf ve cinsiyet gibi farklılıkların insanlar arasında üstünlük aracı olamayacağını ve bunların aynı kökün değişik uzantıları olduğunu ifade eder: "Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet kılardı. Hâlbuki onlar, farklı olmaya devam ederler." (Hud, 118).

Konumuzun eksenini oluşturan Hucurat suresi 13. ayette de görüldüğü üzere milliyet kavramı, modern dönemde kazandığı anlamdan farklı olarak, insan topluluklarının birbirlerini tamamlayan unsurlar haline dönüşmelerini ifade eder. Bir millete mensup olmak Allah'ın katında değer kazanma açısından bir mana ifade etmemektedir. En muteber kişi, Allah'tan en çok sakınan, kutsal emirlerin gereğini diğerlerinden daha fazla yerine getirendir.

³ M. Sait Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1999, s. 276.

3. Ötekinin Değerlerine Karşı Duyarlılık Gösterme

Tearüfün gerçekleşmesinin faktörlerinden biri de ötekinin değerlerine karşı duyarlılıktır. Ötekiyle beraber değer üretme yarışı onun değerlerine duyarlılık çerçevesinde şekillenir. Bu anlamda kişinin kendi varlığına değer verme yanında ürettiği değerlere de duyarlı davranma bu anlamda önem kazanır. Bu bağlamda Kur'an'ın şu ayeti İslam'ın ötekinin değerlerini koruma ve yaşatma anlayışı ortaya koyma konusunda bize yardım edecektir: “Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler.” (Hucurat, 11).

Bununla birlikte diğer bir ayette, “Onların Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek sınırı aşır Allah'a sövmesinler. Biz her ümmete yaptıkları işi böyle süslü gösterdik. Sonuçta dönüşleri Rablerindedir. O, onlara ne yaptıklarını haber verir.” (En'am, 108). Ayette de açıkça ifade edildiği gibi, Kur'an'ın bu konuya yaklaşımındaki teorik çerçeve şudur: Her toplumun kültürü, kendine göre güzel ve iyidir. Bu aynı zamanda doğal ve beşeri bir olgudur. Çünkü her toplum kendinde yaşattığı dini inancın ve kültürün doğru olduğuna inanmakta ve bunların olumsuz niteliklerle değerlendirilmesini hoş karşılamamaktadır.

Kur'an'da ilahi emirlere itaat değeri hariç olmak üzere, insanların hiçbir şekilde birbirlerine üstünlük iddia edemeyeceklerine yönelik psikolojik hatırlatmalar sık sık yapılır. Zira Kur'an'ın hiçbir hitabında insanların kimliğini, rengini, ırkını, ulusunu, ekonomik düzeyini, sosyal statüsünü veya üzerinde yaşadığı coğrafyayı esas alacak bir hitap tarzı mevcut değildir. Kur'an'ın insanlık ailesini muhatap alan hitapları ya “Ey insanlar!” ya da “Ey Ademoğulları” şeklindedir.

Sosyal sınıflaşmaya gelince, Kur'an'ın adaletli davranmaya verdiği önem ortadadır. Adaleti bu derece öne çıkaran bir dinin toplumda sınıflaşmayı kabul etmeyeceği bir gerçektir. İnsanlar, analarından hür ve Allah'ın huzurunda bir tarağın dişleri gibi eşit olarak doğarlar.⁴ Nitekim Ayette şöyle buyrulmaktadır: “Ey iman

⁴ Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, s. 275.

edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa fakir de olsa Allah ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyararak adaletten uzaklaşmayın. Eğer (şahitlik ederken) dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Mümtehine, 8-9).

4. Çok Kültürlü Topumlarda Zorunlu Din Eğitimi

Dinin bireysel, toplumsal, kültürel ve evrensel bir olgu olması, özellikle günümüz dünyasında onun bilimsel yollarla öğretilmesini gerekli kılmaktadır. Dünyadaki küreselleşme süreçleri, kültürel çeşitlilik, çoğulcu demokrasi ve çoğulcu anayasa yönelimleri ülkemizdeki din eğitiminin hem felsefesinin hem de uygulanmasının her daim gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Bununla birlikte pekçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Ülkemizde de devlet destekli din eğitimi verilmesini gerekli kılan çeşitli nedenler vardır. Örneğin Avrupanın pekçok ülkesinde laiklik yaygın olmasına rağmen, devlet dinî mirasa değer vermekten dolayı din eğitimi üstlenir. Örgün eğitimde din eğitiminin temel türlerine ilişkin olarak Michael Grimmitt, üç tür din eğitiminden bahseder: Dini öğrenme, din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme.⁵ Bu ayrım aynı zamanda, batılı toplumlarda din eğitiminin temel türlerini de yansıtmaktadır.

John M. Hull'e göre *dini öğrenme*, tek bir dinin din eğitimi programı üzerinden, dine inanan biri tarafından gerçekleştirilir. Eğitimcilerin hedefleri dine inanan öğrenciler yetiştirmek, dini inancı ve faaliyetleri olabildiğince artırmaktır. Bu tür bir eğitim inanç kaynaklı olarak da tanımlanabilir. *Din hakkında öğrenme* ise bazen “karşılaştırmalı din eğitimi” olarak da tanımlanmaktadır: din eğitiminin belli bir aidiyet ve mensubiyet psikolojisi içerisinde verilmek yerine betimsel, tarihi ve eleştirel tarzda verilmesini ifade eder. Tek dinli ve tek yönlü *dini öğrenme* yöntemine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Din eğitiminde böyle bir yöntemin olumsuz tarafı

⁵ Michael Grimmitt, *Pedagogies of Religious Education*, Essex: McCrimmon Publishing, 2000, s. 24-52.

ise öğretilen dinin, öğrencilerin ahlaki ve manevi değer dünyalarına yeterince hitap etmemesidir. Üçüncü tür din eğitimi modelinde ise, dini öğrenme’de öğrenciden, öğretilen dinin inanç ve uygulamalarına katılması beklenirken, burada öğrenci ile dini içerik arasında bir mesafenin konulması öngörülmektedir. *Dinden öğrenme’de* dini muhteva kadar öğrenci ve öğretmenin dünyası ve dini tutumları da göz önüne alınır. Yani doktrin merkezli bir eğitimi değil, tarihsel ve eleştirel bir yaklaşımı öngörür.⁶

Çokkültürlü toplumlarda, zorunlu din eğitimi farklı dinî ve mezhebî aidiyetleri görmezden gelir, eğitilen kitleyi kökenlerinden koparmayı hedeflerse, orada dini ve kültürel süreklilik kesintiye uğrayabilir ve sosyal çözümler başgösterebilir. Bu durumda hoşgörüsüzlük ve fanatikliğe kapı aralanmış olur. Bugün İslam dünyası da dâhil olmak üzere bütün dünyada etnik ve mezhebi fanatikliğin yaygınlık kazanmasında din eğitimi yoksunluğunun etkisinin boyutları araştırılmalıdır.

Din öğretiminin örgün eğitim içerisinde zorunlu olarak verilmesinde hemfikir olmuşsak, şöyle bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Haftada iki saat olan zorunlu din dersinin öğrenci kitesinin yarısı sünni yarısı da şii olmaktadır. Muhtemeldir ki öğretmen de sünnidir. Bu durumda öğrenciye doktrin merkezli tek tip bir eğitim vermek hoşgörüsüzlüğe kapı aralayabilecektir. Şayet farklı mezheplere mensup öğrencileri din derslerinde birbirinden ayırmayacaksak, o zaman her iki mezhebin öğretilerini iki saat içinde nasıl pay edeceğiz. Bir ikincisi, öğretmen mezhebi aidiyetini belirgin kılacak mı, yoksa kendisini mezheplerüstü bir noktada mı konumlandıracaktır?

Farklı mezheplere mensup öğrencilerin yer aldığı bir sınıfta öncelikle diyaloga dayalı bir ilişkinin tesis edilmesi gerekmektedir. Sağlıklı bir diyalog da eşit statüdeki muhataplar arasında gerçekleşir. Dolayısıyla ilk olarak, diyalogu oluşturacak olan tarafların

---

⁶ John M. Hull, “Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, Ankara: MEB Yayınları, 2003, s. 44-47.

birbirinin varlığını tanınması ve kabullenmesi gerekmektedir. İkinci olarak da dersin anlatımının ötekini mezhebi aidiyetinden vazgeçirmeye dönük değil, her iki mezhebin de farklı anlayış ve yaşam pratiği sunduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmalıdır. Örneğin Norveç'te, zorunlu bir okul eğitiminde bir ders olarak yer alan din eğitiminin, Ulusal Müfredat Programı'nda da belirtilen çeşitli fonksiyonları şu şekilde sıralanmıştır:

- * Herbir öğrencinin kültürel bağlılığını devam ettirmek,
- * Benlik ve bireysellik duygusunu korumak,
- * Kültürler arası diyalogu ilerletmek,
- * Olayların içyüzünü kavrama fırsatı veren ortam yaratmak.⁷

Görüldüğü üzere, bir Kuzey Avrupa ülkesi olan Norveç'te din dersinin içeriğinde, dinler, dünyevi olaylar, ahlak ve felsefe yer almaktadır. Dolayısıyla çoğulcu bir toplumda bahse konu edilmesi gereken bir diğer husus da öğretmen yeterlilikleridir. Din, mezhep ve kültür arasında güçlü bir bağ vardır. Öğretmen yerel dil ve kültürler ile o toplumdaki dini tezahür biçimleri hakkında bilgi ve birikim sahibi olmalıdır. O halde din eğitimi veren öğretmenler nasıl bir eğitime tâbi tutulmalıdır? Tabi ki diğer dinler, mezhepler, dünya görüşleri, ahlaki ve felsefi öğretiler konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar. Yine din eğitimcileri, farklı mezheplere ait ibadet mekanlarında neler yapılması gerektiği konusunda bilgili ve duyarlı olmak zorundadırlar. Öğretmen çok mezhepli bir sınıfta, mezhebin inanç ve ibadet hükümleri ve mezhep mensuplarının katıldığı hususi etkinlikler hakkında yeterli bilgi sunabilmelidir.

Öğretmenlerin sahip oldukları en önemli araç kendileridir. Bu nedenle kendi şahsiyet ve karakterlerini kabul ettirmede cesaretli olmalıdırlar. Aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişim evresinde olan genç insanlara yakın olabilmek için güçlü, olgun ve vizyoner olmalıdırlar. Bu sayede karşılıklı güvene dayalı bir iletişim ortamı oluşturabilirler.

---

⁷ Kari Flornes, "Çoğulcu Toplumların Okullarında Zorunlu Din Eğitimi", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, s. 143-144.

Dolayısıyla çoğulcu bir toplumda din eğitimini zorunlu hale getirmek mümkün ve isabetli bir adımdır. Bu sayede iyi eğitim almış öğretmenler, her öğrenciye kültürel ve mezhepsel kimliklerini geliştirmek amacıyla yardımcı olabilmekte ve farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle ortak değerlerde buluşma imkanı doğmaktadır. Karşılıklı saygı ve hoşgörüyü geliştirmek için mezhepler arası diyalog yöntemleri geliştirilmelidir.

Türk eğitim sisteminin yakın tarihinde doktrin merkezli bir din eğitiminin bazı sakıncaları gözetilerek, 1982 Anayasasıyla birlikte din dersine zorunlu bir statü kazandırıldı. Ama bu dersin amacı, hedef kitlede bir dinî aidiyet ve mensubiyet oluşturmak yerine, yalnızca hedef dinin öğretileri hakkında bilgilendirmeyi esas alan bir başlıkla dersin adı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi oldu. Aslında devletin bu kararında işletilen laiklik ilkesi, Fransa’da Fransız İhtilalinin laik mirasçılarının Fransız eğitimini kasıtlı olarak yönlendirme heveslerine benzer bir tarzda işletildi. Bu durum, örgün eğitimde din eğitiminin devletin vermesinin arkasındaki niyetlerin de sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Sonuç

Din eğitimi süreçlerinde farklı mezhep ve kültürler arasında eşitlik temeline dayalı bir diyalog kurulmalıdır. Mezheplerin ve kültürlerin birbirine karşı üstünlük iddiaları hoşgörülemez. Dinin başlıca ilkelerinden olan davet ve tebliğ, muhataplara karşı baskı ve sindirmeye dönüşmemelidir. Tarihi ve toplumsal süreçlerin etkisiyle ortaya çıkan farklı kültür ve mezhepler, dinin bizzat kendisiymiş gibi değerlendirilmemelidir.

Özellikle günümüzde, etnik ve mezhep temelli ayrışmalar üzerinden toplumsal kaos planlarının gün yüzüne çıkması, farklı kültürlere ve mezheplere mensup kimselerin birbirini tanımaları ve diyalog sürecine girmelerini zaruri kılmıştır. Bir okulda ne kadar farklı kültür ve mezhepten öğrenci varsa, orada itikadi ve kültürel zenginlikten bahsedilebilir.

Bildirimizde özellikle değindiğimiz, ben ve ötekinin ilişkisini konu alan tearuf yaklaşımı, farklı din, mezhep ve kültürlerle sahip

toplumların birbirini anlama ve birbirinin tecrübelerinden istifade etmelerini sağlamakta semavî dinlerin de gerçekleştirilmesini amaçladığı evrensel ahlakî ve insanî değerlerin insanların akıl ve gönül dünyasına hakim olmasına katkı sağlayabilir. Bu çerçevede sergilenecek özverili gayretler, yaşamakta olduğumuz acı tecrübelerden de gerekli dersleri çıkartarak içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda daha barışçıl ve medeni dünyanın kurulması iradesini güçlendirebilir. Birey ve toplumların hayatında manevi değerlerin hak ettiği saygın yeri bulması; adaletin, karşılıklı anlayış ve yardımlaşmanın tesisi, ancak mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Berger, Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Çiçek, Halil, *Fatlı Kültürlerin Birlikte Yaşama Formülü*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1998.
- Flornes, Kari, “Çoğulcu Toplumların Okullarında Zorunlu Din Öğretimi”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, Ankara: MEB Yayınları, 2003.
- Grimmitt, Michael, *Pedagogies of Religious Education*, Essex: McCrimmon Publishing, 2000.
- Hull, John M., “Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, Ankara: MEB Yayınları, 2003.
- Luckmann, Thomas, *Görünmeyen Din*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Şimşek, M. Sait, *Kur’an’ın Ana Konuları*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.

